

18. Στο ροδιακό πνάσιο εικονίζονται ήρωες του Τρωικού πολέμου. Οι ασπίδες τους φαίνονται και από τις δύο τους όψεις, που είναι εξίσου στολισμένες.

15. Σύγχρονοι ασπιδοφόροι (Μ.Α.Τ.). Παρά την πρόοδο και τη διαφοροποίηση στα υλικά κατασκευής (πλεξιγκλάς), η χρήση της ασπίδας παραμένει η ίδια.

16. Στον κορινθιακό αυτόν μελανόμορφο κρατήρα (Μουσα. Ν. Υόρκης) παρατηρούμε, μεταξύ άλλων, την καμπυλότητα της ασπίδας.

17. Επάνω στην ανάγλυφη ασπίδα της θεάς Αθηνάς (1ος αι. π.Χ.), στο κέντρο, εικονίζεται γοργόαιμο που καλύπτεται τον ομφαλό.

Ο ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (3)

Η ΑΣΠΙΔΑ

Η ασπίδα, από τα βασικότερα αμυντικά όπλα, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τα κείμενα, τη ζωγραφική, τη γλυπτική των αρχαίων αλλά και από τα ταφικά ευρήματα, φερόταν, ως αμυντικό εξάρτημα, ακόμα και σήμερα (π.χ. από τα ΜΑΤ) (εικ. 15). Χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται από διάφορους λαούς διαφορετικών πολιτισμών.

Η σημασία της ασπίδας κατά την ελληνική αρχαιότητα ήταν τέτοια ώστε να θεωρείται ντροπιασμένος ο πολεμιστής που πετούσε την ασπίδα του (ρίψασπις) ή που την έχανε. Εξάλλου, μεταξύ των όπλων που οι αρχαίοι αφιέρωναν στους θεούς τους η ασπίδα ήταν το σημαντικότερο.

Οι πρώτες, οι πιο πρωτόγονες ασπίδες κατασκευάζονταν από κλαδιά, κυρίως ιτιάς (όπως δείχνουν τα αρχαιολογικά λείψανα), που πλεγμένα καλύπτονταν με γύψο, δέρματα (συνήθως βοδιών, σε πολλές στρώσεις) και χάλκινα ελάσματα. Στο υλικό κατασκευής της, η ασπίδα οφείλει τα ονόματα "πέτα", "ίτυς", "λέξεις" που δηλώνουν συγχρόνως και την περιφέρεια της, ενώ στη χρήση δέρματος βοών χρωστά τα ονόματα "βοείη" και "ταυρείη". Με την εξέλιξη της, η ασπίδα θα αποκτίσει καλοφτιαγμένο ξύλινο σκελετό, συχνά ενισχυμένο με ορειχάλκινα τμήματα, ο οποίος θα καλυφθεί και πάλι από δέρμα, χαλκό ή και ορειχάλκο και θα την περικλείει μεταλλικός δακτύλιος, η **άντυα**.

Οι ασπίδες είχαν την εξωτερική τους επιφάνεια λίγο κυρτή –ώστε να αποστρακίζονται τα εχθρικά όπλα–, και στο κέντρο τους, συνήθως, υπήρχε μία εσοχή, ο **ομφαλός** (εικ. 16, 17). Εκτός όμως από τον ομφαλό, συχνά είχαν και άλλες εσοχές καθώς και επιγραφές και σχέδια από ζώα, φανταστικά όντα και σκηνές –η γνωστή ασπίδα του Αχιλλέα (που περιγράφεται στην Ιλιάδα) θεωρείται ως η πρώτη περιγραφή δικαστικού αγώνα–, που χρησιμοποιούν τόσο ως διακριτικό του πολεμιστή όσο και ως αποτροπαικά και λέγονταν **σημάτα, σημεία ή επίσημα** (εικ. 18).

Η εσωτερική, κοίλη, πλευρά της ασπίδας, εκτός από κάποια δευτερεύουσα διακόσμηση, έφερε δερμάτινη ταινία, το **όχανον**, μέσα από το οποίο περνούσε το χέρι του ο οπλίτης. Τη σταθερότητα και την κλίση της ασπίδας (ώστε να αποστρακίζονται τα βέλη και τα ακόντια των εχθρών) πετύχαινε ο πολεμιστής με τη βοήθεια της **αντικαβής**, μικρότερης ταινίας που βρισκόταν κοντά στην περιφέρειά της. Και οι δύο αυτές λαβές ήταν συχνά καλυμμένες με μεταλλικά ελάσματα (εικ. 19). Ο πολεμιστής μπορούσε να κρατά την ασπίδα του περασμένη από το όχανον και, αφήνοντας την αντιλαβή, να μπορεί να πιάνει άλλο όπλο (εικ. 20).

Προκειμένου όμως ο πολεμιστής να έχει τα δύο του χέρια ελεύθερα, όταν δεν πολεμούσε, η ασπίδα έφερε **τελαινίονα** ώστε να αναρτάται από το λαιμό του ή τους ώμους του. Για να κρεμιέται η ασπίδα είχε και κρικό (κινητό) που ονομαζόταν **πόρπαξ** (εικ. 21, 22).

Πολύτιμα όπλα καθώς ήταν, οι ασπίδες είχαν και κάλυμπα για να τις προστατεύει όταν οι πολεμιστές δεν τις χρησιμοποιούσαν (εικ. 23).

19. Από αμφόρδια προέρχεται η παράσταση του οπλισμένου Αχιλλέα. Παρωπαιρουμε πόσα εξαρτήματα έχει η σωτηρική πλευρά της ασπίδας του.

20. Στο ανάγλυφο (Δελφοί, Θησαυρός Σιγνίων) βλέπουμε πόσο γρήγορα το άχονον έσφιγγε τον πήχυ του πολεμιστή, σα βραχιόλι, ενώ την αντιλαβή την κρατούσε ο ίδιος.

21. Εδώ ο πολεμιστής εικονίζεται σε ειρηνική σκηνή. Η ασπίδα του κρατείται μόνο από το άχονον, αφήνοντας ελεύθερο το χέρι, που βαστά δόρυ.

22. Όταν η ασπίδα δεν χρησιμοποιείται, μέσσο στο στήσι κρεμίζεται στο τοίχο.

23. Στη Βεργίνα βρέθηκε ασπίδα με το κάλυμμά της.

25. Χάλκινο αγαλμάτιο (Αχιλλέος) με ασπίδα βοιωτικού τύπου.

24. Σκηνή κυνηγιού που κοσμεί μυκηναϊκό εγχέριδιο. Οι κυνηγοί παριστάνονται κρατώντας ασπίδες.

26. Στο αγγείο αυτό (Λούβρο) τρεις νέοι με φρυγικό σκούφο κρατούν πέλετες που κοσμούνται με αποτροπαικά μάτια.

ΤΥΠΟΙ ΑΣΠΙΔΩΝ

Κατά τη Μυκηναϊκή εποχή οι ασπίδες εμφανίζονται σε σχήμα: κύργου, ακτή ή κυκλικό, σε διάφορες παραλλαγές και μεγέθη (εικ. 24). Από τα ομηρικά έπη μαθαίνουμε πως οι ασπίδες κάλυπταν ολόκληρο το σώμα του πολεμιστή και η ασπίδα του Αίαντα περιγράφεται με επτά στρώματα από δέρμα βοδιού και ένα από μέταλλο, ενώ η ασπίδα του Αχιλλέα ήταν κατασκευασμένη από πέντε επάλληλες μεταλλικές πλάκες.

Κατά τον 9ο και 8ο αι. π.Χ. η εξέλιξη των παραπάνω τύπων δίνει τον ορθογώνιο τύπο (παρλληλόγραμμο ή τετράγωνο), τον τύπο του Διπίλου με μεγάλες τοξοειδείς εγκοπές στα δύο πλάγια –παραλλαγή της ασπίδας του Διπίλου είναι η βοιωτική (εικ. 25)–, και τον στρογγυλό ή ωοειδή. Στο τέλος του 8ου αιώνα εμφανίζεται νέος τύπος στρογγυλής ασπίδας που ονομάστηκε **όπλον** και έδωσε το όνομά της στους οπλίτες, τους πολεμιστές που την κρατούσαν. Η διάμετρός της έφθανε περίπου τα 90 εκ., καλύπτοντας ολόκληρο σχεδόν το σώμα του πολεμιστή από το κάτω μέρος του κεφαλιού ως τα γόνατα. Άλλο είδος ασπίδας ήταν η **πέλιη** (με πρόλευση θρακική). Ήταν μικρή, ελαφριά, σε σχήμα ημισελήνου ή κυκλική; χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τα τέλη του 5ου αιώνα και έδωσε το όνομά της στους πολεμιστές που την κρατούσαν, τους πελατοτές (εικ. 26). Η διάμετρός της δεν ξεπερνούσε τα 60 εκατοστά.

Σταυρούλα Ασημακοπούλου
Αρχαιολόγος